

مروری بر مفاهیم و مدل‌های ارتباطی جلب مشارکت در فعالیت‌های مذهبی محلی

محمد توری زاده

کارشناسی ارشد مدیریت فرهنگی، منطقه ۷ شهرداری اصفهان (نویسنده مسئول)
farhangi10isf@gmail.com

ابوالفضل توکل قاشوقی

کارشناسی مدیریت فرهنگی، سازمان فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهرداری اصفهان
abolfazeltavakol@gmail.com

شهلا حق شناس

کارشناسی مهندسی نرم افزار، منطقه ۷ شهرداری اصفهان
hagh7073@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی مفاهیم و مدل‌های جلب مشارکت در فعالیت‌های مذهبی محلی است. این پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی بود که با مطالعه کتابخانه‌ای و مرور اسنادی منابع موجود انجام شد. برای انجام این تحقیق ابتدا منابع مرتبط با مشارکت، مشارکت مذهبی و اثرات اجتماعی مشارکت در فعالیت‌های مذهبی بررسی و دیدگاه‌های نظری مرتبط با مشارکت مذهبی تبیین شد. نتایج نشان داد که نظریه کنش موجه «آیزن و فیش باین» (۱۹۸۰)، گونه‌شناسی انواع مشارکت «هلی» (۲۰۰۱) و الگوی جلب مشارکت فعالیت‌های قرآنی سیدی (۱۴۰۲) از جمله دیدگاه‌هایی هستند که در این زمینه کاربرد دارند. با بهره‌گیری از این پژوهش‌ها می‌توان در جهت جلب حداکثری مشارکت فعالان مذهبی و نمازگزاران مساجد، اقدامات موثرتری انجام داد و در جهت افزایش مشارکت، انسجام و سرمایه اجتماعی در جامعه گام برداشت.

واژگان کلیدی: مشارکت، مشارکت مذهبی، فعالیت مذهبی، مساجد

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۶/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۶/۱

مقدمه و بیان مسئله

هر دینی کانونی برای اجتماع پیروانش و مشارکت در مراسم عبادی - تبلیغی و فعالیت‌های مذهبی خود ایجاد می‌کند.

در دین مبین اسلام، مسجد به عنوان یکی از نهادهای فرهنگی - مذهبی محلی از اهمیت و اثر خاصی در جامعه مسلمانان برخوردار است، به گونه‌ای که به آن لقب پایگاه مسلمین داده‌اند. نظر به این جایگاه ویژه، قرآن کریم ۲۸ بار به این بقعه‌های الهی در آیات مختلف اشاره کرده است. مساجد در حفظ و نگهداشت نظام ارزشی و دینی جامعه نقش مهمی ایفا می‌کنند (عباسی، ۱۳۸۹).

مساجد همواره در طول تاریخ شکل‌گیری خود، دارای اثرات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در جامعه اسلامی بوده و در زمینه‌های گوناگون، همچون تقویت انسجام اجتماعی، ارتقای مشارکت مردمی، افزایش امنیت اجتماعی، ایجاد تنوع عملکردی و ارتقای حس تعلق مکانی نقش داشته‌اند. با توجه به اینکه کارکردهای مساجد در ارتباط با نمازگزاران و به ویژه مشارکت فعال آنها در عرصه‌های اجتماعی و مذهبی محلات مختلف در شهرها و روستاها نهفته است، به نظر می‌رسد که شرکت نمازگزاران در فعالیت‌های دینی و مشارکت آنان در امور مساجد با ارتقای کیفیت خدمات مساجد ارتباط داشته باشد (هاشمیان فر و شایگان، ۱۳۹۵).

در واقع مشارکت در فعالیت‌های مذهبی حاصل روندی پویاست که در آن نمازگزار خواسته‌های واقعی خود و مسجد را به درستی می‌شناسد و نه تنها اهداف خود را با اهداف این مکان الهی همسو می‌یابد، بلکه فعالیت خود و مساجد را بدون هیچ‌گونه احساس فشاری با هم می‌آمیزد و نسبت به این آمیزش احساس تعهد می‌کند (هاشمیان فر، شایگان و سعیدی، ۱۳۹۴).

اسلام نیز همواره به مسئله مشارکت در مناسک و فعالیت‌های مذهبی توجه داشته و آیات و روایات بسیاری را در این زمینه بیان نموده و به ویژه درباره انجام تکالیف دینی به صورت جماعت تأکید کرده است (عباسی و همکاران، ۱۳۹۳). مشارکت‌های مذهبی بُعد مهمی از مذهب را تشکیل می‌دهند که دامنه متنوعی از فعالیت‌ها را همچون برگزاری نماز جماعت، شرکت در جلسات مذهبی، شرکت در جلسات مدح و سخنرانی، مطالعه گروهی متون مذهبی، دعای گروهی و همچنین مشارکت در فعالیت‌های جمعی خیریه را شامل می‌شود (صدوقی، ۱۳۸۰). مشارکت در فعالیت‌های مذهبی محلی از حیث نوع سازماندهی به صورت خود جوش و خود انگیزه می‌باشند (علوی تبار، ۱۳۸۰).

در این راستا مطالعات مختلفی در خصوص بررسی متغیرهای مشارکت در فعالیت‌های مذهبی انجام شده است. برای مثال، عباسی و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان «تدوین الگوی

کیفیت خدمات در مدیریت مسجد» به شناسایی عناصر الگوی کیفیت خدمات به منظور جلب مشارکت در مسجد پرداختند. براساس نتایج حاصل از این پژوهش، ابعاد اصلی کیفیت خدمات مسجد عبارت بود از: تعامل، قابلیت اطمینان برگزار نماز، در دسترس بودن، کیفیت مجریان و محسوسات و تنوع. هاشمیان فر و همکاران (۱۳۹۴) نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی مشارکت جوانان در مساجد با تاکید بر خانواده» به بررسی میزان مشارکت جوانان در مسجد با تاکید بر خانواده پرداختند. نتایج به دست آمده نشان داد که مشارکت در مسجد با متغیرهای جنسیت، محل زندگی، جامعه‌پذیری مذهبی خانواده، نگرش فرد نسبت به مشارکت، نگرش خانواده نسبت به مشارکت و نگرش خانواده نسبت به نهادهای دینی رابطه معناداری دارد. به علاوه، عباسی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «مفهوم‌سازی پیامدهای کیفیت مطلوب خدمات در مساجد» به شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های دو بعدی پیامد (مدیریت اثربخش مسجد) و یا اثر کیفیت خدمات در نهاد دینی مسجد پرداختند. براساس یافته‌ها در این پژوهش، جذب مخاطب به دو مؤلفه رشد حضور و وفاداری و هدایت و تعالی نیز به مؤلفه‌های احساسی عاطفی، شناختی عقیدتی و رفتاری تجزیه شده است. طبق نظر خبرگان مشخص شد که هدایت و تعالی اهمیت بیشتری از جذب مخاطب دارد و در بعد جذب مخاطب، مؤلفه رشد حضور از اهمیت بیشتر و در بعد هدایت و تعالی، مؤلفه احساسی عاطفی از اهمیت بیشتری برخوردار است. مؤلفه‌های شناختی عقیدتی و رفتاری در درجات بعدی اهمیت قرار دارد.

در تحقیق دیگری میزان مشارکت مذهبی زنان و مردان در کلیسایی در آمریکا در سه مقطع سنی (۲۲- ۲۵ - ۳۲ سال) بررسی شد. نتایج نشان داد که میزان مشارکت در فعالیت‌های مذهبی همراه با افزایش سن افزایش می‌یابد. البته میزان مشارکت مذهبی زنان در هر سه مقطع از میزان مشارکت مذهبی مردان بیشتر بود. به علاوه، امکان مشارکت مذهبی مردان و زنان متاهل نسبت به دوران مجرد به میزان ۴ الی ۸ درصد افزایش یافته بود و این بدین معناست که ازدواج بر مشارکت مذهبی تأثیر مثبت و معنادار داشت (استلزنبرگ، بلیر و وایت^۱، ۱۹۹۵).

در جمع بندی مطالب عنوان شده محقق به دنبال شناسایی مفاهیم و مدل‌های ارتباطی مرتبط با جلب مشارکت در فعالیت‌های مذهبی محلی است.

¹ Stolzenberg, Blair & Waite

تعریف مفهومی

مشارکت^۱

مشارکت از نظر لغوی، به معنای همکاری دوجانبه و متقابل افراد برای انجام یک امر و از منظر جامعه‌شناسی، نوعی فرایند تعاملی چند سویه است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰). در معنای وسیع و کلان، مشارکت به معنای «شرکت فعالانهٔ افراد در حیات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و به طور کلی، تمامی ابعاد حیات» است (ساروخانی، ۱۳۸۰).

مشارکت را نوعی کنش هدف‌مند در فرایند تعاملی بین کنشگر و محیط اجتماعی او در جهت نیل به اهداف معین و از پیش تعیین شده تعریف کرده‌اند؛ فرایندی که افراد جامعه به صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی با در نظر داشتن اهداف معین و مشخص در آن شرکت می‌کنند و منجر به سهیم شدن آنها در منابع اجتماعی می‌شود (دهقان و غفاری، ۱۳۸۴).

مشارکت حاصل روندی پویاست که در آن فرد خواست‌های واقعی خود و جامعه را به درستی می‌شناسد و نه تنها اهداف خود را با اهداف جامعه همسو می‌یابد، بلکه فعالیت خود و جامعه را بدون هیچ‌گونه احساس فشاری با هم می‌آمیزد و نسبت به این آمیزش احساس تعهد می‌کند (آراسته خو، ۱۳۸۶).

مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی افراد در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند (هاشمیان‌فر و همکاران، ۱۳۹۴). در این تعریف، سه جزء وجود دارد:

۱. درگیری ذهنی و عاطفی: در مرتبهٔ نخست، در فرایند مشارکت، شخص با تمام وجود درگیر است. این درگیری از نوع روانی و اجتماعی است.

۲. انگیزش یاری دادن: فرد در جریان مشارکت، این فرصت را می‌یابد تا قابلیت‌ها، ابتکارات و آفرینندگی خود را در دستیابی به هدف‌های گروهی بروز دهد.

۳. پذیرش مسئولیت: مشارکت اشخاص را برمی‌انگیزاند تا افراد در کوشش‌های خود مسئولیت‌پذیر باشند. در فرایند مشارکت، بی‌مسئولیتی جای خود را به احساس وابستگی و هم‌سرنوشتی و مسئولیت می‌دهد (علوی تبار، ۱۳۷۹).

مشارکت مذهبی^۲

مشارکت‌های مذهبی بعد مهمی از مذهب را تشکیل می‌دهند که دامنه متنوعی از فعالیت‌ها را همچون برگزاری نماز جماعت، شرکت در جلسات مذهبی، شرکت در جلسات مدح و

¹ Participation

² Religious participations

سخنرانی، مطالعه گروهی متون مذهبی، دعای گروهی و همچنین مشارکت در فعالیتهای جمعی خیریه را شامل می‌شود (صدوقی، ۱۳۸۰). مشارکت در فعالیتهای مذهبی محلی از حیث نوع سازماندهی به صورت خود جوش و خود انگیخته می‌باشند (علوی‌تبار، ۱۳۸۰). در تقسیم‌بندی سطوح کیفیتی مشارکت از گونه «اقدام به عمل» می‌باشد که در بالاترین سطح مشارکت قرار دارد (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰).

اثرات اجتماعی مشارکت در فعالیتهای مذهبی

شواد متعددی وجود دارد که نشان می‌دهد گروه‌های اجتماعی نظیر گروه دوستان، همسایگان و... سیستم‌های حمایتی را فعال می‌کنند که موجب تسهیل مقابله با مشکلات می‌شوند که گروه‌های مذهبی نیز در زمره این گروه‌های قرار می‌گیرند (محرابی، ۱۳۸۹). حتی احتمالاً این گونه است که کسانی که به طور منظم در فعالیتهای مذهبی شرکت می‌کنند، شبکه اجتماعی قوی‌تر و گسترده‌تری دارند؛ شرکت در این فعالیت‌ها باعث می‌شود که افرادی که در دیدگاه‌های کلی با هم اشتراک دارند، به صورت مدام و منظم گرد هم آیند و حمایت و همراهی یکدیگر را دریافت کنند (صدوقی، ۱۳۸۶). تعاون، کمک و همکاری از اصول اخلاقی مهم در اسلام می‌باشد که در قرآن با صیغه امر به آن اشاره شده است «تعاونوا علی البر و التقوی» (مانده، ۲)؛ وجود چنین آموزه‌هایی می‌توانند پشتوانه محکمی برای کیفیت مشارکت‌های مذهبی باشد.

در پژوهشی که توسط کاویکا^۱ در میان مردم اهل پلینزی صورت گرفت، مشخص شد که شرکت در مجالس مذهبی، سازگاری جمعی را بهبود می‌بخشد و باعث تقویت همبستگی‌های اجتماعی و روحیه همکاری و همدلی بین مردم می‌شود (کاویکا، ۲۰۱۱). به علاوه، تحقیقات متعددی نشان داده‌اند که شرکت در مراسم مذهبی و انجام تکالیف دینی می‌تواند آثار اجتماعی مطلوبی به همراه داشته باشد (یسلدیکا^۲ و همکاران، ۲۰۱۱؛ کزادایا^۳ و همکاران، ۲۰۱۱).

مشارکت‌های مذهبی محلی از طریق مکانیزم‌هایی چون تقویت گروه‌های دوستی و دریافت حمایت‌های اجتماعی برای اعضای گروه، اثرات مطلوب اجتماعی همچون ارتقای سطح سرمایه اجتماعی، ارتقای امنیت محله (فیتزپاتریک^۴، ۲۰۰۷؛ برون^۵ و همکاران، ۲۰۰۹)، افزایش مسئولیت‌پذیری‌های اجتماعی (برک‌پور، ۱۳۸۲)، علاقه به محیط زندگی، اعتماد اجتماعی در

¹ Kawika

² Ysseldyka

³ kezdyka

⁴ Fitzpatrick

⁵ Brown

مردم (محسنی، ۱۳۹۱)، عزت‌نفس ساکنین و رضایت‌مندی سکونتی (دنبرگ^۱ و همکاران، ۲۰۱۱) و نهایتاً، کاهش آزدگی‌های محیطی و ارتقای سلامت روانی (محرابی، ۱۳۸۹) را به همراه دارند.

دیدگاه‌های نظری مرتبط با مشارکت مذهبی

نظریه کنش موجه «آیزن و فیش باین»^۲

یکی از نظریاتی که برای تبیین رفتارهای مرتبط با مشارکت مذهبی مطرح شده، الگوی «آیزن و فیش باین»^۳ است که می‌توان از آن برای تبیین مشارکت مذهبی نیز استفاده کرد. در قالب این الگوی تبیین رفتار، ابتدا باید به آمادگی و یا گرایش و بروز رفتار و یا انجام عمل توجه نمود؛ زیرا گرایش و آمادگی برای رفتار، مقدم بر خود رفتار و عمل است. رفتار در پی زنجیره‌ای از عوامل به وجود می‌آید. حلقهٔ ماقبل بروز رفتار، قصد و نیت برای انجام یک رفتار است. نیت نیز تابع دو متغیر «گرایش به رفتار»^۴ و «هنجار ذهنی»^۵ است. گرایش به رفتار یک متغیر فردی و شخصی است و متغیر هنجار ذهنی بیانگر نفوذ و فشار اجتماعی است که شخص آن را برای انجام دادن کاری احساس و ادراک می‌کند. هریک از متغیرهای گرایش به رفتار و هنجار ذهنی نیز تحت تأثیر متغیرهای دیگری هستند. متغیر «گرایش به رفتار» تحت تأثیر دو متغیر «انتظار فایده»^۶ و «ارزیابی فایده»^۷ است. متغیر «هنجار ذهنی» تحت تأثیر دو متغیر «انتظار دیگران»، به ویژه افراد مهم و نیز انگیزهٔ «پیروی از انتظارات دیگران» است. به طور خلاصه، الگوی نظری «آیزن و فیش باین» به شرح ذیل است:

گرایش به سوی رفتار: یک متغیر فردی و شخصی است که طی آن فرد انجام یک رفتار یا یک پدیده را از نظر خودش ارزیابی می‌کند.

هنجار ذهنی: نشان‌دهنده نفوذ و فشار اجتماعی روی یک شخص برای انجام یک رفتار است؛ بدین معنا که شخص توجه دارد که تا چه حد رفتارش از سوی افراد و یا گروه‌های خاصی تأیید یا توبیخ خواهد شد. این افراد یا گروه‌ها در واقع، نقش یک مرجع هدایت‌کننده رفتار را دارند که ممکن است پدر و مادر، دوستان نزدیک و همکاران و یا اهالی یک محل باشند. انتظار فایده: یک شخص تا چه حد از یک پدیده انتظار فایده دارد؟

¹ Dannenberg

² Ajzen & Fishbein

³ Eisen and Fishbine

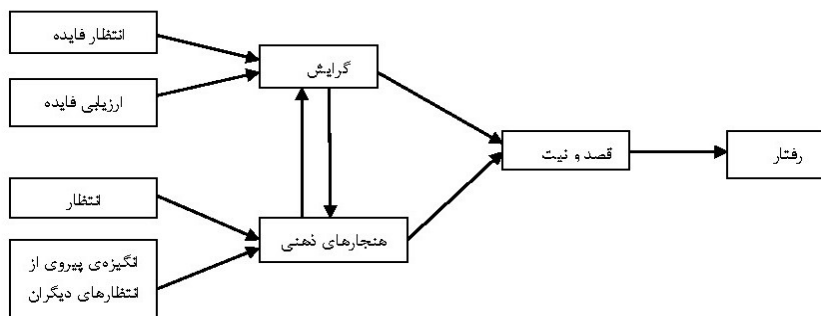
⁴ Tendency to behavior

⁵ Subjective Norma

⁶ Expect benefits

⁷ Evaluating benefits

ارزیابی فایده: آیا آن پدیده به نظر او برایش فایده دارد، یا نه؟ بنابراین، اقدام به کنش باتوجه به نظریه «فیش باین - آیزن» وابسته به دومقوله است: گرایش به آن موضوع؛ همچنین هنجار ذهنی؛ چنانچه میزان و نوع مشارکت اجتماعی افراد تحت تأثیر گرایش آنها به موضوع مشارکت مذهبی است که آن نیز تحت تأثیر گروه‌های مرجع فرد در فرایند جامعه‌پذیری وی قرار دارد (هاشمیان فر و همکاران، ۱۳۹۴).

شکل(۱): الگوی نظری آیزن و فیش باین(۱۹۸۰)

گونه شناسی انواع مشارکت «هلی»^۱

مشارکت بر حسب ملاک‌های مختلف دارای تقسیم‌بندی و جلوه‌های گوناگون است. دسته‌بندی و شناسایی ابعاد مختلف و متنوع مشارکت به ما کمک می‌کند که در زمان و مکان مناسب، گونه‌های عقلانی و منطقی مشارکت را با توجه به زمینه کاربردپذیری آن به عنوان ابزاری در توسعه پایدار بهبود حیات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به کار گیریم (دانش‌مهر و احمدرش، ۱۳۸۸: ۱۳۵).

هلی (۲۰۰۱) انواع و جوه مشارکت‌ها را شامل شش گونه: جنبه «سطح اجرایی»، جنبه «نحوه دخالت مردم»، بر مبنای «کیفیت همکاری مردم»، از جنبه «کسب منفعت»، بر حسب «انگیزه ایجادکننده آن» و بر حسب «موضوع» بیان می‌کند.

در این زمینه مشارکت‌های داوطلبانه^۲ و عضویت فعال^۳ در گروه‌های خارج از خانواده و سازمان‌های سیاسی و گروه‌های فشار را جزء مشارکت اجتماعی محسوب می‌شود. همچنین در این گونه‌شناسی، مشارکت اجتماعی افراد با چند دسته از عوامل تبیین می‌شود:

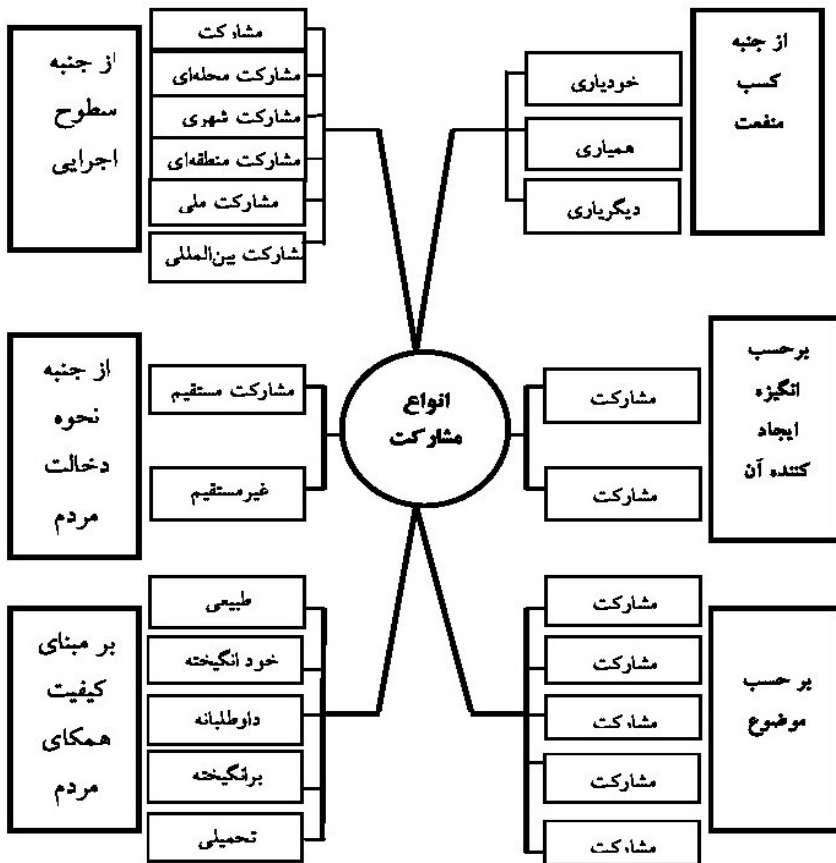
۱. عوامل مرتبط با ویژگی‌های فردی مانند پایگاه اجتماعی - اقتصادی فرد در جامعه که موجب می‌شود وی هر فعالیت اجتماعی یا به‌طور عادی هر راهبرد شخصی را که موجب

¹ Helly

² Voluntary contributions

³ Active membership

- پیشرفت نسبت به والدین، امید به اشتغال، آموزش و امید به آینده می‌شود، مفید تلقی کند.
۲. سطح تحصیلات؛
 ۳. گروه جنسی؛
 ۴. جنسیت و جهت‌گیری جنسی؛
 ۵. زمینه خانوادگی که دربرگیرنده محل اقامت، میزان مشارکت والدین، وضعیت تأهل و محیط اجتماعی شدن می‌باشد (یزدان‌پناه و صمدیان، ۱۳۸۷).

شکل (۲): گونه‌شناسی مشارکت بر اساس ملاک‌های مختلف (هلی، ۲۰۰۱)

الگوی جلب مشارکت فعالیت های قرآنی

در حوزه فعالیت های فرهنگی - مذهبی اسلامی، فعالیت های قرآنی نیز یکی از مهم ترین فعالیت های این حوزه شناخته شده که منجر به توسعه خیر در جامعه اند؛ زیرا بخش زیادی از قرآن توصیه به خیرخواهی و نیکوکاری است.

در این راستا سیدی (۱۴۰۲) در مطالعه خود با روش تحقیق کیفی نظریه داده بنیاد با رویکرد نظام مند اشتراوس و کوربین برای بررسی موضوع جذب مشارکت استفاده شده است. مبنای مدل جذب مشارکت های مردمی برای فعالیت های قرآنی تسهیل گری نهادهای متولی از طریق راه اندازی ساختار جذب مشارکت مردمی در سازمان ها و همکاری با مجمع ملی خیرین قرآنی و واحد جذب مشارکت در مؤسسات قرآنی است. این ساختار همکارانه با اجرای راهبردهای شناسایی شده بر پایه شناخت اولویت ها و نیازها در مسیر دستیابی به هدف توسعه منابع پایدار برای فعالیت های قرآنی قرار می گیرد.

شکل (۳): الگوی جذب مشارکت های مردمی در فعالیت های قرآنی (سیدی، ۱۴۰۲)

یکی از راهبردهای مؤثر در توسعه فعالیت‌های مجامع خیرین حضور افراد مؤثر اجتماعی در این مجامع است که عنوان یکی از مداخله‌گرهای مهم شناسایی شده است. در حال حاضر، نهادهای سیاست‌گذار در سطوح ملی و استانی مانند کمیته فعالان قرآنی یا مجامع خیرین استانی وجود دارد که اقتناع این نهادها برای حمایت از این ساختار و مشارکت در آن می‌تواند تأثیر زیادی بر پیشرفت سریعتر راهبردها داشته باشد. همکاری رسانه ملی و استفاده درست از فناوری اطلاعات دو مداخله‌گری هستند که از نظر اهمیت و تأثیرگذاری، شاید به شرایط علی نزدیک می‌شوند و بدون آنها هیچ‌گاه پدیده به بلوغ کافی نمی‌رسد و تبدیل به یک پدیده ملی نمی‌شود.

در این الگو اجرای راهبردها از نظر مشارکت کنندگان دو ملاحظه اجرایی مهم وجود دارد. یک نگاه عملیاتی و اجرایی است؛ زیرا بسیاری از ساختارهایی که سازمانهای دولتی در آن دخیل می‌شوند، یا به نتیجه اجرایی نمی‌رسند یا فعالیتهای آنها به شدت کند و غیر بهره‌ور پیش می‌رود؛ در حالی که در سوی دیگر ساختار، خیرین قرار دارند که افرادی کاملاً عملیاتی هستند و بی‌توجهی به این موضوع کلیت پدیده را در خطر قرار می‌دهد. همچنین، داشتن نگاه کلان و ملی براساس اولویتها و نیازها و عدم تصمیم‌گیری‌های سیاسی و رابطه محور از دغدغه‌های اصلی خیرین است.

جذب مشارکت‌های قرآنی مصادیق بسیار زیادی دارد؛ اما چهار حوزه حمایت زیرساختی از مؤسسات قرآنی، حفظ و نشر آثار مکتوب قرآنی، توسعه جلسات خانگی قرآنی و آموزش قرآن بر دیگر مصادیق ارجحیت داشته و احتمال موفقیت آنها در جذب مشارکت‌های مردمی و حمایت خیرین بیش از دیگر مصادیق است.

پیماد اجرای راهبردهای جذب مشارکت برای فعالیتهای قرآنی در سطح اول باعث توسعه و پایداری منابع برای فعالیتهای قرآنی می‌شود. در سطح بعدی، این فعالیتهای مشارکتی در جامعه تبدیل به فرهنگ حمایت از ترویج قرآن و دین شده است. و درنهایت، ترویج آموزه‌ها و مفاهیم قرآن در جامعه، فرهنگ قرآنی را در جامعه گسترش می‌دهد که هدف متعالی هر جامعه اسلامی است (سیدی، ۱۴۰۲: ۱۰۱-۱۰۰).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مشارکت در فعالیت‌های مذهبی بعد مهمی از هر دین و آیین را تشکیل می‌دهند که دامنه متنوعی از فعالیت‌ها شامل: شرکت در برنامه‌ها و جلسات مذهبی را شامل می‌شود. در دین مبین اسلام این مشارکت در برگزاری نماز جماعت، شرکت در جلسات مذهبی، شرکت در جلسات مدح و سخنرانی، مطالعه گروهی متون مذهبی، دعای گروهی و همچنین مشارکت در فعالیتهای جمعی خیریه و... تجلی می‌یابد

با توجه به اینکه مشارکت در فعالیتهای مذهبی به ویژه در محلات مختلف شهرها از حیث نوع سازماندهی به صورت خود جوش و خود انگیزه می‌باشند در بالاترین سطح نوع مشارکت قرار دارد.

در این زمینه شواهد نشان داده است که کسانی که به طور منظم در فعالیتهای مذهبی شرکت می‌کنند، شبکه اجتماعی قوی‌تر و گسترده‌تری دارند؛ شرکت در این فعالیتها باعث می‌شود که افرادی که در دیدگاههای کلی با هم اشتراک دارند، به صورت مدام و منظم گرد هم آیند و حمایت و همراهی یکدیگر را دریافت کنند.

مرور تحقیقات قبلی نشان می‌دهد مشارکتهای مذهبی محلی در مساجد باعث تقویت گروههای دوستی، دریافت حمایت‌های اجتماعی، افزایش اعتماد اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی، ارتقای امنیت محلی، افزایش مسئولیت‌پذیری‌های اجتماعی، افزایش علاقه به محیط زندگی و... می‌شود.

در این زمینه می‌توان از الگوی نظری مختلفی نیز بهره جست. یکی از نظریاتی که برای تبیین رفتارهای مرتبط با مشارکت مذهبی مطرح شده، الگوی «آیزن و فیش باین» است که می‌توان از آن برای تبیین مشارکت مذهبی نیز استفاده کرد. در قالب این الگوی تبیین رفتار، ابتدا باید به آمادگی و یا گرایش و بروز رفتار و یا انجام عمل توجه نمود؛ زیرا گرایش و آمادگی برای رفتار، مقدم بر خود رفتار و عمل است.

هلی نیز انواع مشارکتهای داوطلبانه و عضویت فعال در گروههای خارج از خانواده و سازمان‌های سیاسی و گروههای فشار را جزء مشارکت اجتماعی محسوب می‌کند و مشارکت اجتماعی افراد را با چند دسته از عوامل شامل: ۱. عوامل مرتبط با ویژگی‌های فردی ۲. سطح تحصیلات؛ ۳. گروه جنسی؛ ۴. جنسیت و جهت‌گیری جنسی؛ ۵. زمینه خانواده‌گی تبیین می‌کند.

در حوزه فعالیت‌های فرهنگی- مذهبی اسلامی، فعالیتهای قرآنی نیز یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های این حوزه شناخته شده که منجر به توسعه خیر در جامعه‌اند؛ زیرا بخش زیادی از قرآن توصیه به خیرخواهی و نیکوکاری است.

در یک تحقیق داخلی، سیدی (۱۴۰۲) الگویی به منظور جذب مشارکتهای مردمی برای فعالیتهای قرآنی از طریق راه‌اندازی ساختار جذب مشارکت مردمی در سازمان‌ها و همکاری با مجمع ملی خیرین قرآنی و واحد جذب مشارکت در مؤسسات قرآنی ارائه داده است. در این الگو می‌توان به حضور افراد مؤثر اجتماعی، اقناع نهادها و موسسات مرتبط برای حمایت و مشارکت، همکاری رسانه ملی و استفاده درست از فناوری اطلاعات از جمله راهبردهای مؤثر در توسعه فعالیتهای مجامع خیرین قرآنی بیان شده است.

در جمع بندی کلی می توان اذعان داشت که هرچه کیفیت برگزاری مراسمها و کیفیت خدمات محیطی مساجد بیشتر باشد و هرچه عوامل اجرایی مساجد وظایف خود را به شکل کامل تری انجام دهند، میزان مشارکت مردم در فعالیت های مذهبی مساجد نیز بیشتر خواهد شد.

در این راستا همکاری تنگاتنگ سازمان های متولی مساجد با افراد و مسئولان داخل مساجد دعوت از خیرین و جلب کمک های مادی نمازگزارانی که استطاعت مالی کافی دارند، به منظور غنی سازی بیشتر فعالیت های مذهبی موثر واقع خواهد شد.

منابع

- آراسته خو، محمد. (۱۳۸۶). *تأمین و رفاه اجتماعی*، جلد دوم، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- برک پور، ناصر. (۱۳۸۲). برنامه ریزی شهری «اقتدارگرا و آمرانه» یا «مردم سالار و مشارکتی؟»، *آبادی*، دوره ۱۳، شماره ۴۰ و ۴۱، صص ۱۱۴-۱۱۷.
- دانش مهر، حسین؛ احمد، رشید. (۱۳۸۸). بررسی نگرش های اجتماعی روستاییان نسبت به مشارکت اجتماعی، *توسعه روستایی*، دوره اول، شماره ۱، صص ۱۲۹-۱۵۶.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۸۰). *دائرة المعارف علوم اجتماعی*، تهران، انتشارات کیهان.
- سیدی، سید حسین. (۱۴۰۲). ارائه مدل جذب مشارکت های مردمی در فعالیت های قرآنی، *پژوهش نامه وقف و امور خیریه*، دوره ۱، شماره ۱ - شماره پیاپی ۱، فروردین ۱۴۰۲: ۸۱-۱۰۶.
- شریفیان ثانی، مریم. (۱۳۸۰). فرهنگ شهری: مشارکت شهروندی، حکمرانی شهری و مدیریت شهری، *مدیریت شهری*، دوره ۲، شماره ۸، ص ۴۳.
- صدوقی، مجید. (۱۳۸۶). تاملی بر سازه های مذهبی و جایگاه آنها در روانشناسی سلامت، *مطالعات اسلام و روانشناسی*، سال ۶، شماره ۶، صص ۴۵-۶۸.
- عباسی، رسول. (۱۳۸۹). *تدوین الگوی مدیریت اثربخش نهادهای دینی: مطالعه موردی مسجد*، رساله دکتری مدیریت، دانشگاه تهران.
- عباسی، رسول؛ عابدی جعفری، حسن؛ طالقانی غلامرضا؛ فقیهی، ابولحسن. (۱۳۹۴). تدوین الگوی کیفیت خدمات در مدیریت مسجد، *مدیریت اسلامی*، سال ۲۲، شماره ۲، صص ۵۷-۷۸.
- عباسی، رسول؛ عابدی جعفری، حسن؛ طالقانی غلامرضا؛ فقیهی، ابولحسن. (۱۳۹۳). مفهوم سازی پیامدهای کیفیت مطلوب خدمات در مساجد، *مدیریت اسلامی*، سال ۲۳، شماره ۴، صص ۱۳-۴۳.
- علوی تبار، علیرضا. (۱۳۸۰). *الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها*، جلد اول، تهران: انتشارات سازمان شهرداری های کشور.

- فرید، داریوش؛ دهقان طرزجانی، الهام. (۱۳۹۴). سنجش کیفیت خدمات در بانکداری الکترونیکی، *کاوش‌های مدیریت بازرگانی*، دوره ۷، شماره ۱۴، صص ۵۵-۷۶.
- محرابی، حسین. (۱۳۸۹). خانواده و سلامت روان، *بهداشت روان*، دوره ۶، شماره ۳۴، صص ۳۴-۴۰.
- محسنی، منوچهر (۱۳۹۱). *مشارکت اجتماعی در ایران*، تهران: انتشارات آرون.
- هاشمیان‌فر، سیدعلی؛ شایگان، فریبا؛ سعیدی، مصطفی. (۱۳۹۴). بررسی مشارکت جوانان در مساجد با تاکید بر خانواده، *شیعه‌شناسی*، سال ۱۳، شماره ۵۰، صص ۳۳-۷۰.
- Ajzen I, Fishbein M. 1980. Understanding attitudes and predicting social behavior
- Brown SC, Mason CA, Lombard JL, Martinez F, Plater-Zyberk E, Spokane A. (2009). The Relationship of Built Environment to Perceived Social Support and Psychological Distress in Hispanic Elders: The Role of Eyes on the Street. *Journal of Gerontology: Social Sciences*; 64b (2): 234-46.
- Dannenberg AL, Frumkin, HJ, Richard J. (2011). *Making Healthy Places: Designing and Building for Health, Well-being, and Sustainability*. 1nd ed, New York.
- Fitzpatrick HC. (2007). *Supportive Housing for Mental Health Recovery: A Bio-Psycho-Social Approach, A thesis presented to the University of Waterloo*. Waterloo, Ontario, Canada.
- Helly, Denise. (2001). voluntary and social participation by people of Immigrant origin: overview of Canadian Research. Second National Metropolis Conference. Montreal, November 1997
- Kawika AG. (2011). Religiosity .coping .and psychological well-being among latter-day saint Polynesians in the U.S. *Asian American Journal of Psychology*; 2, 13-24.
- Kraniassa A, Bourlessa M. (2013). Investigating the Relationship Between Service Quality and Loyalty in Greek Banking Sector. *Procedia Economics and Finance*; 5, 453-458.
- Seyedi, S.H (2023). Fundraising Model in Quranic Activities. *Journal of Endowment & Charity Studies*, Vol.1, No.1, Spring & Summer, 2023, pp 81-106
- Stolzenberg RM, Blair L, Waite LJ. (1995). Religious participation in early adulthood: Age and Family Life cycle effects on church membership. *American sociological review*; 60(1): 84-103.
- Ysseldyk R, Matheson K, Anisman H. (2011). Coping with identity threat: The role of religious orientation and implications for emotions and action intentions. *Psychology of Religion and Spirituality*; 3(2): 132-148.

A Review of Concepts and Communication Models of Attracting Participation in Local Religious Activities

Mohammad Touraji zadeh

M.A in Cultural Management,
Region 7 of Isfahan Municipality (Corresponding Author)
farhangi10isf@gmail.com

Abolfazl Tavakol Qashoughi

B.B.A in Cultural Management,
Cultural, Social and Sports Organization of Isfahan Municipality
abolfazeltavakol@gmail.com

Shahla Haghshenas

M.E in Computer Software,
Region 7 of Isfahan Municipality
hagh7073@gmail.com

Abstract

The purpose of this research was to identify the concepts and models of attracting participation in local religious activities. This was an applied research that was done by library study and document review of sources. In this study, firstly, sources related to participation, religious participation and social effects of participation in religious activities were examined and theories related to participation were investigated. The results showed that the theory of justified action by "Ajzen and Fishbein"(1980), the typology of participation by "Helly"(2001) and the model of attracting participation in Quranic activities by "Seyedi"(2023) are among the theories that are used in this field. By using these theories, it is possible to take more effective measures to attract the maximum participation of religious activists and mosque worshipers and to increase participation, cohesion and social capital in the society.

Key words: Participation, Religious Participation, Religious Activity, Mosques